

NOTARITE KODA

Lp minister hr Kalle Laanet
Justiitsministeerium
Suur-Ameerika 1
10122 TALLINN
(saadetud e-posti teel)

Teie: 15.09.2023 nr 8-1/6020
Meie: 05.10.2023 nr 6-1/58-1

Arvamus Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni lepingu õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades denonsseerimise seaduse eelnõu kohta

Lugupeetud minister

Täna Teid võimaluse eest avaldada arvamust Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni lepingu õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades denonsseerimise seaduse eelnõu (*edaspidi eelnõu*) kohta. Edastan Notarite Koja tähelepanekud ja ettepanekud eelnõu seletuskirja kohta.

- **Tähelepanekud seletuskirja punkti 3.1.2. kohta**

Notarite koda teeb ettepaneku selge ülevaate saamiseks loetleda eelnõu seletuskirjas kõik rahvusvahelised konventsioonid, mida tuleb õigusabilepingu denonsseerimise korral kohaldama hakata.

Siinkohal on oluline arvestada, et üldjuhul tuleb Eestil õigusabilepingu denonsseerimise korral kohaldada õigusabilepingus reguleeritud tsiviilõiguslikes küsimustes Haagi konventsioone, sõltumata sellest, kas Venemaa on konventsiooni osaline või mitte. Kui seletuskirjas on soovitud kajastada neid konventsioone, mille osaline on Eesti ja mis reguleerivad õigusabilepingu kohaldamisalasse jäävaid küsimusi, mida tuleb õigusabilepingu denonsseerimisel kohaldama hakata, siis tuleks eelnõu seletuskirja punktis 3.1.2 välja toodud loetelu täiendada. Näiteks puudub loetelust Haagi 1961. aasta testamendi vormile kohalduv konventsioon, millega seonduvat reguleerib õigusabilepingus artikkel 44. Vastavalt nimetatud konventsiooni artiklile 6 ei sõltu konventsioonis sätestatud kollisiooninormide kohaldamine vastastikkuse nõudest.

Kui õigusabilepingu kohaldamisalasse jäävaid küsimusi on reguleeritud Euroopa Liidu õigusega, siis kohaldatakse vastavaid Euroopa Liidu õigusakte. Paljud õigusabilepingus sätestatud küsimused on reguleeritud ka Euroopa Liidu määrustega. Parema arusaadavuse huvides võiks seletuskirja täiendada ka nende Euroopa Liidu vahetult kohaldatavate õigusaktide loeteluga, mis kuuluvad kohaldamisele õigusabilepingu denonsseerimisel, sarnaselt rahvusvaheliste konventsioonidega.

Arvestades, et õigusabileping on kehtinud aastaid, teeme ettepanku koostada tabel, milles on ära näidatud iga õigusabilepingu sätte kohta, millist rahvusvahelist konventsiooni, Euroopa Liidu õigusakti või Eesti seadust tuleb hakata kohaldama, et seeläbi aidata kaasa sellele, et denonsseerimise tagajärjel tekkivale uuele korrale üleminek oleks sujuv.

- **Tähelepanekud seletuskirja punkti 3.1.2.1. kohta**

Notarite koda teeb ettepaneku täiendada elukoha mõistet seletuskirja punktis 3.1.2.1., kuna selgitus, et lähtuda tuleb tsiviilseadustiku üldosa seaduses sätestatud elukoha mõistest, on eksitav. Kui kohtualluvuse määramisel on aluseks Euroopa Liidu määrus, siis üldjuhul tuleb jätta tähelepanuta tsiviilseadustiku üldosa seaduses sätestatud elukoha mõiste ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohtualluvuse reeglid ning lähtuda Euroopa Liidu õigusest. Euroopa Liidu õiguse järgi määratakse üldjuhul kohtualluvus kindlaks hariliku viibimiskoha järgi (Euroopa Liidu määrustes tõlgitud ekslikult alaline elukoht). Euroopa Kohus on täheldanud, et tegemist on Euroopa Liidu ülese mõistega, mida tuleb kõikides liikmesriikides kohaldada ühetaoliselt ning hariliku viibimiskoha kindlaks määramisel ei saa lähtuda riigi sisesest õigusest. Seletuskirjas on õigusabilepingust välja toodud ainult kaks kohtualluvuse valdkonda, kuid õigusabileping käsitleb ka mitmeid teisi valdkondi ning eelnõust ei ilmne, mille poolest need vähem olulised on (nt pärimisasja lahendamise või abielu lahutamise kohtualluvus). Seletuskirjas tuleks selguse huvides välja tuua ka teiste valdkondade puhul need Euroopa Liidu õigusaktid, millest tuleb kohtualluvuse määramisel õigusabilepingu denonsseerimise korral lähtuda või vähemasti loetleda valdkonnad sarnaselt seletuskirja punktile 3.1.2.2. kohaldavata õiguse osas.

Hetkel käsitleb seletuskirja kohtualluvuse punkt selgitusi üksnes valitud teemadel, millede esile toomise põhjused jäävad mõnevõrra selgusetuks. Näiteks korteriühistute küsimuse kõrval ei ole vähem olulised näiteks abielu lahutamise või pärimisasja kohtualluvuse küsimus, mida reguleerivad Euroopa Liidu Brüssel II määrus (määrus 2019/1111/EL) ja Euroopa pärimismäärus (määrus 650/2012/EL). Viimati nimetatud määrustega puutuvad notarid kokku igapäevaselt ning arvestades nende valdkondade elulisust omavad need määrused kodanike õigustele suurt mõju, sõltumata nende kodakondsusest.

Notarite Koda teeb ettepaneku käsitleda ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitlevat Haagi protokoll eelnõus seletuskirja punktis 3.1.2.2., kuna nimetatud protokoll puudutab kohaldatava õiguse reegleid, mitte ei sätesta kohtualluvuse reegleid.

Samuti on oluline märkida, et nimetatud Haagi protokoll artikli 2 kohaselt kohaldatakse selle järgi väljaselgitatud riigi õigust, sõltumata sellest, kas kohaldamisele kuulub protokollis osalisriigi õigus või mitte. Seetõttu tuleb õigusabilepingu denonsseerimisel Eestis kohaldatava õiguse kindlaks määramisel igal juhul rakendada 2007. aasta Haagi protokoll, mitte rahvusvahelise eraõiguse seadust. Nii on sätestatud ka Euroopa Liidu ülalpidamise määruse 4/2009 artiklis 15. Seetõttu tuleks seletuskirja selles osas muuta.

Üksnes juhul, kui ülalpidamise küsimuses ei kuulu kohaldamisele Euroopa Liidu määrus 4/2009, mis üldjuhul lähtub kohtualluvuse määramisel osaliste alalisest elukohast (ehk harilikust viibimiskohast), tuleks kohtualluvuse kindlaksmääramisel kohaldada tsiviilkohtumenetluse seadustikku. Euroopa Liidu ülalpidamismäärus 4/2009 kuulub kohaldamisele igal juhul, sõltumata sellest, millise riigi kodanikud on osalejad või millises riigis on nende elukoht. Tulenevalt eeltoodust ei ole seletuskirjas kohane viide, et määrus võib mingitel juhtudel kohtualluvuse kindlaks määramisel tähtsust omada.

- **Tähelepanekud seletuskirja punkti 3.1.2.2. kohta**

Teeme ettepaneku täiendada seletuskirja viidetega rahvusvahelistele konventsioonidele ja Euroopa liidu määrustele, mida tuleb õigusabi lepingu asemel kohalduva õiguse väljaselgitamiseks kohaldama hakata.

- **Tähelepanekud seletuskirja punkti 3.1.2.3. kohta**

Seletuskirjas on välja toodud, et dokumentide esitamise raskused võivad esineda abielu sõlmimisel. Notari praktikas ei ole dokumentide kättesaamine sellistel puhkudel probleemiks, kuivõrd isikud, kes soovivad abielu sõlmida, on huvitatud ka dokumentide esitamisest. Reeglina ei ole abielu sõlmida soovival isikul keeruline esitada enda perekonnaseisu tõendavaid dokumente. Suuremaks murekohaks on perekonnaseisu dokumentide kättesaamine olukorras, kus tuleb lahendada pärimisasi või soovitakse tehing teha kinnisvara või osahingu osalusega. Notarid puutuvad igapäevaselt kokku olukordadega, kus Eestis elavad isikud on kunagi enda abielu sõlminud Venemaal, abielu on lõppenud Venemaal lahutuse või abikaasa surmaga või lapsed on sündinud Venemaal, kuid neil puuduvad perekonnaseisudokumendid, et nimetatud asjaolusid tõendada.

Sageli ei ole inimestel pärimismenetluste läbiviimisel võimalik tõendada perekonnaseisu dokumentide puudumise tõttu enda sugulussuhet ja seda, et neil on õigus midagi pärida, ega seda, et mingi vara ese kas kuulub või ei kuulu pärandvara hulka, kuna ei ole võimalik tõendada, kas tegemist on abikaasade ühisvaraga või mitte. Võõrandatavate kinnisasjade puhul on sagedased olukorrad, kus Eesti elanikud sõltumata kodakondsusest ei suuda tõendada, et nende omandis olev korter on nende lahusvara, millele endisel abikaasal õigused puuduvad, sest neil ei ole võimalik Venemaalt kätte saada dokumente, mis tõendaksid abielu lõppemist kas lahutamise või abikaasa surmaga. Need on olukorrad, kus Eestisse tuldi elama või koliti siia tagasi mitukümmend aastat tagasi, kuid alles täna ilmneb, et 90-endatel aastatel ostetud kinnisasi võib kuuluda ammu surnud või lahutatud abikaasa ühisvara hulka. Sagedasti puuduvad asjaosalistel ka igasugused kontaktid Venemaal, mis tähendab, et dokumentide kättesaamiseks tuleks neil endal neile Venemaale järgi minna. Tihti on tegemist vanema generatsiooniga, kel reisimine Venemaale dokumendi saamiseks on võimatu.

Seetõttu on äärmiselt oluline, et seletuskirjas selgitataks põhjalikumalt dokumentide kättetoimetamise osas, mida peaksid sellises olukorras olevad isikud tegema, et enda õigusi Eestis tõendada. Samuti – mida nad peaksid tegema, et selleks vajalikud sündi-, surma-, abielu- või lahutamist tõendavaid dokumente Venemaalt kätte saada muul viisil kui Venemaale reisides ning kuidas saavad pärimismenetlusi läbiviivad notarid neile abiks olla nimetatud dokumentide hankimisel.

- **Tähelepanekud seletuskirja punkti 6 kohta**

Nendes valdkondades, mida õigusabileping reguleerib ja mis on notarite pädevuses, kohaldavad notarid igapäevaselt teisi õigusakte olukordades, kus õigusabileping ei kohaldu. Seetõttu ei näe Notarite Koda suurt halduskoormuse suurenemist notari pädevusse kuluvates küsimuses seoses õigusabilepingu denonsseerimisega. Küll aga tuleks seletuskirjas täpsemalt selgitada, kuidas toimub tulevikus Venemaalt perekonnaseisu dokumentide kättesaamine ning anda notaritele selged juhtnöörid uue korra kohta. Teeme ettepaneku seda seletuskirjas täpsemalt kirjeldada, kuivõrd tegemist on õigusabilepingu denonsseerimise mõjuga, et seeläbi vähendada ka Justiitsministeeriumi võimalikku halduskoormuse suurenemist.

Kohtutele mõju kohta käivas seletuskirja osas märgime elatise asjade kohtualluvuse kohta, et kohtualluvus määratakse vastavalt ülalpidamismäärusele ja kohaldatav õigus Haagi 2007 protokollil alusel, mitte Eesti õiguse alusel.

Õigusabilepingu kohtualluvuse sätete denonsseerimisega kaasneb kindlasti mõju ka abielu lahutamisel notaritele ning perekonnaseisu ametnikele, kuivõrd lahutamisel on nad kohustatud sarnaselt kohtutega kindlaks määrama kohtualluvust Euroopa Liidu Brüssel II määruse järgi, mitte õigusabilepingu järgi.

Lisaks on õigusabilepingu denonsseerimisel mõju ka notaritele pärimisasjade lahendamisel, nii kohtualluvuse kui kohalduva õiguse kindlaksmääramisel ja pärimistunnistuse väljaandmisel, sest pärimisasju tuleb hakata lahendama Euroopa Liidu pärimismääruse järgi.

Kaasneva mõjuna välja tuua ka isikute võimalused tõendada pärimisasjade lahendamisel ning vara võõrandamisel ja omandamisel enda sugulussuhteid ning abielu ja selle lõppemist olukorras, kus sündmus (sünd, surm, abielu või lahutamine) on aset leidnud Venemaal aastaid tagasi, kuid täna puuduvad igasugused dokumendid ja sidemed Venemaaga.

Samuti on seoses pärimisasjade lahendamisega mõju ka inimeste õigustele, kes peavad arvestama, et isegi kui Eestis on pärimismenetlus läbi viidud, siis ei ole välistatud, et nad on kohustatud pärimisasja uuesti algatama ka Venemaal. Eeltoodu võib olla vajalik olukorras, kus Eesti notari väljastatud pärimistunnistus puudutab Eestis asuvat vallasvara ja pärandaja on surnud Venemaal (Euroopa pärimismääruse artikli 10 alusel) või olukorras, kus Eestis on välja antud pärimistunnistus, mis käsitleb Venemaal asuva vallasvara või kinnisvara pärijaid (Euroopa pärimismääruse artikli 4 alusel), erinevalt varasemast õigusabilepinguga sätestatud korrast.

Õigusabilepingu denonsseerimisel on tagajärg ka inimeste õigusele olukorras, kus soovitakse Eestis sõlmida abieluvaraleping, millega valitakse abielu varaliste suhetele kohalduv õigus, muudetakse varasuhet või sõlmitakse muid kokkuleppeid vara suhtes vastavalt perekonnaseadusele. Arvestada tuleb sellega, et sõlmitud abieluvaralepinguid ei pruugita Venemaal tunnustada ega vastu võtta ning seetõttu ei ole välistatud, et tuleb ka Venemaal seal asuva vara suhtes täiendavaid kokkuleppeid sõlmida või muid toiminguid teha.

Majanduslike mõjude analüüsi puhul ei saa nõustuda selgitusega, et dokumentide puudumisel on Eestis erandlikult õigus toiminguid teha. Nagu eespool ka selgitatud, siis olukorras, kus isikud ei saa tõendada dokumentide puudumise tõttu enda sugulussuhteid ja perekonnaseisu, omab see neile otsest mõju pärimisel ja varaga tehingute tegemisel, sest dokumendid on vajalikud õiguste tõendamiseks ja fakti tuvastamiseks. Sellised olukorrad on notari töös pigem sagedased kui harvad.

Seletuskirjas on selgitatud, et õigusabitaotluste arv vähenes, kuid siinjuures tuleb arvestada, et üks põhjus, miks 2022. aastal vähenes Eestist Venemaale õigusabi korras notarite poolt saadetavate päringute arv, oli vahetult sõja puhkemise ajal Justiitsministeeriumist notaritele antud teave, et õigusabitaotlusi Venemaale ei ole võimalik esitada.

Lugupidamisega

Merle Saar-Johanson
Notarite Koja esimees
(allkirjastatud digitaalselt)

Eve Põtter
Kaitti Persidski
617 7900